

М. ЙОГАНСЕН

ПІСНЯ

Я не люблю тебе, ненавиджу, беркуте.

І. Франко.

Ой над стогами стоголосом зграя заграла,
В дерево дзвоном зеленим ударила мить.
Мало тобі, мов серце, цієї зграї, замало?
Грають нові й нові, грають на Захід і Схід.

Грай, зграє, грай,
Край краї вкрай,
Грай, зграє, грай!

Хай неосяжну ріллю недоорюють рала,
Хай під корінням залізо незбуджене спить.
Чуєш, стоголосом радісна зграя заграла,
В дерево дзвоном зеленим ударила мить.

Грай, зграє, грай,
Край краї вкрай,
Грай, зграє, грай!

Ген за завісою синьою хилиться кін капітала.
Королі й корони конають. Завіса летить.
Гей над усесвіт стоголосом зграя заграла,
В дерево дзвоном зеленим ударила мить.

Грай, зграє, грай,
Край краї вкрай,
Грай, зграє, грай!

ОЛ. СЛІСАРЕНКО

КРЮЧКОВАР

В-осени поліські дороги бубнявють од дощу, а пісок, вимитий на поверхню торфу, з сірого робиться зеленюкувато-сизим. Такою-ж пісчано-сизою пеленою обволікаються ліси, а притишений шум шамотить старечо-осінніми губами за ялинами та соснами на оболонях.

Невиразною димкою обволікається й свідомість людини, що в такі дні попала в Полісся. І думає людина і не думає. Шматочки думок розпливаються і ніяк не зведеш їх до купи!

Не міг звести до купи думок і Крючковар. Думав обміркувати дорогою, що йому робить далі—та нічого не виходило. Поліський шум сточував думку, як пісок пустельний сточує камінь.

Сковзаючись по багnistій лісовій дорозі, обходячи калюжі обніжками, прямував Крючковар до залізничної станції—треба було шукати роботи, бо зима не свій брат.

На лісових розробітках, де він працював у конторі, його викинули за скороченням штату, а чого варта людина без роду і без племені, з єдиним умінням писати ордері, без штатної посади? Крючковар був переконаний, що така людина нічого не варта.

Надуваючи щоки до синяків, хмари прискакали дощем у неголене обличчя Крючковара, а часом трусили білу пудру снігу.

Черевики втратили здатність набирати нові порції води так само як тіло Крючковара не відчувало нових неприємностей. Всьому є межі!

Проміряв верст з десять, а ще стільки-ж лишилось до станції.

Нудно й одноманітно.

Незабаром мусить бути сторожка знайомого лісничого. Дійде до неї Крючковар, а лежанка гаряча... Заляже на цілу ніч і так засне, так засне...

Ноги ступали автоматично і каламутили прозорі лісови калюжі. Так можна пройти десятки верст, не помітивши труднощів переходу.

З хаосу думок вивів Крючковара грубий голос, що вигукував про «той цвяшок, на якому господь бог ризу вішає», та про маму в різних варіаціях...

Крючковар підвів голову. Гурт людей з рушницями напоготові обступав його.

— Звідки й куди йдеш?—запитав один, скінчивши вихлясту лайку.

— З розробітків на станцію...

— А, так «учотчик»,—і нагай гостро в'ївся в тіменицю Крючковара.

Він ував непритомним край дороги, ударившись головою об пеньок.

Все це трапилось так швидко, що Крючковар не встиг навіть як слід розглянути озброєних людей.

Холодний дощ вивів його з неpritомности. З боку чулась притишена розмова і він позирнув туди. Всі восьмеро, сховавши рушниці од дощу під поли, сиділи під старою сосною і розмовляли. Ухо Крючкова уловило прізвище Кобця, відомого бандита, що безкарно гуляв в цьому глухому закутку Придніпрового Полісся.

«Мають мене за «учотчика», певне уб'ють»,—апатично думав Крючковар. «Учотчиками» називали робітників на державних підприємствах, які були взяті на військовий учот, що й звільняло їх од служби в червоній армії. Це були переважно місцеві парубки, що здобули собі право на легальне існування учотною роботою. Вони не мали потреби ховатись в лісі, як то робили дезертири, а через це одрізався приток людського поповнення банд, чому бандити відносились до «учотчиків» з незвичайною жорстокістю.

Крючковар став прислухатись до розмови і те, що він почув, сколихнуло його апатію приговореного до смерті чоловіка.

— ...Він так собі—ні риба, ні м'ясо... вроді наче-б придуркуватий...

— А ти його давно знаєш?

— Та він на розробітках місяців зо три квитки писав...

Справа кращала. Крючковар зрозумів, що то про нього мова мовиться, а коли так, то його не уб'ють.

— Що з ним робить? Не пустить же його до станції?—говорив видимо ватажок.

Крючковар тим часом підвівся й сидів, схилившись на пенька. Бандити помітили це і заговорили тихше. Нарешті встали і закинули рушниці на плечі.

— Ну, ходім з нами!—гукнув ватажок Крючкова, —та швидче!

Безнадійна річ було протестувати, безнадійна й небезпечна.

Сама звичайна балачка могла змінити відношення бандитів на гірше. Крючковар розумів це добре і мовчки, почувавачи немін в ногах, підвівся з землі.

Звернувши з проїжджої дороги, пішли ледви помітними стежками. З наближенням вечора хмари скупчувались над лісом сіро-брудною вовною. Дощ збільшувався і шелест, що-далі підносив тон, аж доки не став одноманітно-рівним, присипляючим!

Йшли мовчки, зрідка перекидаючись увагами та потворно соромицькою лайкою.

Куди його вели, Крючковар не міг зрозуміти. Місця були незнайомі, а до того-ж в лісі зовсім вже стемніло і сосни злилися в важку чорну масу, що, здавалось, безконечно всмоктувала цей гурт людей.

Коли спереді темна маса лісу трохи розступилась, один з ватаги коротко свиснув. У відповідь почувся такий само свист ліворуч і за хвилину весь гурт зупинився коло хати, по всіх ознаках лісової сторожки.

— Хто йде?—озвався молодий голос.

— Свої... Чечель...

При світлі з вікна видно було, як фігура пішла в сіні і звідти відтіля почувлось:

— Пане отамане, Чечель з хлопцями прийшов!

— Нехай заходить до хати.

— Зараз!

Чечель пішов до хати, а коло Крючковаара лишився один бандит, якому видимо було доручено стерегти його. Решта з ватаги розійшлися хто куди: одні в сіни, другі до повітки.

— Петре, ве́ди його сюди!—гукнув Чечель з сіней.

— Ходім. Вони увійшли до хати і зупинились біля порогу. На широкій лаві лежав дужий чорнобородий чолов'яга, накинувши на себе кожуха. Його видимо недавно розбудили, він мружив очі од світла підсліпуватої лампи і уважно розглядав Крючковаара.

Чечель сидів біля столу на ослоні, перед ним стояла пляшка самогону і нарізане великими шматками сало.

— Комунист?—раптом запитав той, що лежав на лаві.

Крючковаар мовчав. Петро сіпнув його за рукав, мовляв, тебе питають.

— Ні,—відповів Крючковаар.

— Жид?

— Ні...

— А що-ж ти за опудало таке?

— Я був на розробітках... діловодом... мене звільнили...—несміливо промовив Крючковаар.

— Це, пане отамане, правда, Петро його знає,—підтвердив Чечель.

— Так... промовив отаман;—а як же-ж твоє прізвище?

— Крючковаар... Онисим Крючковаар... Климович по батькові...

— Крю-чко-вар? Цеб-то крючки вариш?—Отаман зареготався задоволений своїм жартом.—А кашу варить умієш?

— Умію...

— А борщ?

— І... борщ...

Отаман, усміхаючись, подивився на Чечеля, потім перевів погляд на Крючковаара.

— Так от, Онисиме Крючковааровичу,—отаман знов зареготався з власного дотепу:—завтра навариш нам не крючків, а доброго борщу. Розумієш? А зараз іди спати, тільки не подумай тікати!—зробив він натиск на останньому.

Коли Крючковаар з Петром повернулись до дверей, щоб іти, отаман зупинив:

— Стійте,—і, доставши з столу пляшку самогону, налив обом по шклянці:—пийте.

Під повіткою у сіні Крючковаар заснув важким сном знесиленої людини. Тут же спало чоловік з двадцять бандитів, а коло ясел стояли осідлані коні.

Вранці прокинувся, коли всі ще спали. Дощ не перестаючи шелестів у лісі. Люде спали в підсумках з патронами і з рушницями поблизу.

«Влопався—думав Крючковаар,—до самого Кобця попав в руки, а далі що робить,—не знаю»...

«І надало мені ще кухарем назватись... Ой, погані твої справи, Онисиме!»—приказував він сам собі.

З усіх страв, які Крючковаар умів готувати, була печена картопля та смажене сало. Тайна приготування борщу обіцяла лишитись для

нього навіки тайною. Він знав, що в борщі є буряк, капуста і картопля, але в який спосіб все те перетворювалося в страву?

«Ой, і всиплють же мені шомполів!»—думав свою невеселу думу Крючковар,—«бач яке мурляччя лежить!»

Помітивши, що один заворушився, він заплющив очі. Нехай думають, що спить.

Двоє розмовляли:

— Курить є?

— Є... на, крути...

Павза.

— Так шепетівський потяг сьогодні вночі буде?

— Чечель казав, що так...

— На 78 версті?

— Так.

— Всі поїдемо?

— Певно, що всі... Який же дурень лишиться...

Павза.

— З вечора поїдемо. Зупиним на переїзді, коло Хаврашків... Вже й червоного лихтаря приготували...

— А як не зупиниться?

— Так, крім лихтаря, рельси розберем.

Павза.

— Темно... Ще тра поспать...

Голоси стихли, а в голові Крючковара пропливала одна картина за другою, одна жакливіша другої...

Сумніву не могло бути:—бандити готували цієї ночі напад на потяг. Щось треба було робити, але що міг вдіяти маленький чоловік, він—Крючковар, скорочений по штату писарчук, а зараз записаний кухарем банди?

«Хаврашки,—це в семи верстах од роз'їзду 78 версти, а звідси, певно, не далі, як верстов десять. Коли-б знать дорогу, можна-б за три-чотири години дістатись... Але кудю йти?»

Доки Крючковар міркував, бандити почали прокидатись.

— Ей, ти, вставай! чого вилежуєшся?—штовхнув один під бік, і Крючковар підвівся, протираючи очі.

— Це звідки?—спитав один, оглядаючи Крючковара.

— Це наш кухар, вчора отаман опреділив,—пояснив Петро.

— А коли кухар, так якого чорта не куховарить?

Крючковар вже не боявся шомполів. Він винайшов спосіб уникнути їх. План був простий—тут у лісі, певно, немає ні капусти, ні буряків, а тому й борщу варити не можна...

Отаману так і сказав:

— Картоплі немає, та й буряків теж...

А отаман на це:

— Коли немає—дістань. Бери коня та щоб з тобою хтось з хлопців поїхав...

Справа оберталась на краще. «Швидче-б до Хаврашків, а там видно буде»...

Дощу вже не було, але вітер гнав по небу важку вовну хмар, а сосни шуміли войовничо-трівожно.

— В село не поїдемо... видадуть, сволочі... Я почекаю, а ти підеш... Кажі, що з розробітків...

— Добре!

— Тільки гляди не тікай, бо все одно піймаєм...

Крючковар пішов в село, а бандит прив'язав коней в куцах, скинув шаблю й рушницю і з одним ногоном в кешені пішов у село. Ховаючись по-за хатами, він стежив за Крючковаром, який, видимо, й не думав до когось заходити. Пройшовши до залізниці, Крючковар повернув в бік 78 версти...

Бандит не погнався за ним, а повернувся до коней, взяв кращого і поскакав до переїзду в напрямку 78 версти.

Дроти гули побідними трубами, ліс привітно хитав гіллям Крючковарові.

Але раптом... Що це? Крючковар нічого не розумів...

— Що, сволоч, попався? Його міцно тримав за руку знайомий бандит.

«Пропав!»—промайнуло в голові.

— Так ти, сукин син, тікати? Га?.. Тікати? Іскри посипалися з очей...

— Кажі, куди біг? Кажі, ато... бандит приставив ногана до грудей.

Виснажене тіло Крючковара не могло чинити опору добре виготованому та ще й до того озброєному бандитові. Треба було братись до захисту безсиллям та хитрощами.

— Жінка... діти малі... без шматка хліба...—Він став голосити і причитувати з такою проникливістю та чуттям, що не лишалось жадного сумніву в правдивості його слів.

Ще один удар по потилиці. Упав. Боляче прикусив язика. Підвівся.

— Іди спереди, а тікатимеш—пристрелю!

З револьвером в одній руці їхав бандит верхи, а Крючковар туюпцем біг попереду.

— Стій!—раптом наказав бандит, коли вже заїхали далеко в ліс. Зупинився.

— Подержи коня, а я піду в кущі... Тільки гляди!—бандит помотав перед носом Крючковара револьвером.

Крючковар взяв коня і, коли бандит зайшов за найближчий кущ, тверда рішучість охопила його. Він просунув ногу в стремено й опинився в сидлі. Несамовито погнав коня, б'ючи ногами по ребрах...

Позаду чулась стрілянина, а через якийсь час кінь метнувся в бік і впав, придавивши Крючковарові ногу. Друга куля обдряпала щоку. І він, випроставши ногу, кинувся в кущі.

Бандит добіг до підстреленого коня, але переслідувати втікача в куцах не мав жадної охоти, а почав стріляти в той бік, куди побіг Крючковар.

Крючковар біг і почував всю перемогу.

Буйна радість наповнювала запалі груди його.

Він напився бадьорого трунку боротьби й переродився. Зникла млявість, вихована роками не важкої, але одноманітної праці. Нікоил ще він так гостро не відчув життя, як зараз, у цих нетрях, в оточенні сосен і болот.

Стрілянина позаду стихла, і Крючковар притишив біг. Там збоку рівчак—можна напитись.

Вітер ушух. Хмари збились у олов'яні важкі гори і спустились нижче над лісом. Накидав дощ.

Раптом почувлися знову віддалені постріли. Один, другий... «Стріляє дурень»—ледви встигло промайнути в голові Крючкова, як щось вколало нижче плеча...

Захопило дух. Рука інстинктивно вхопилась за груди. Крючкова присів на вохку хвою, а потім упав голічерва. Небо на мент спалахнуло рожевими загравами й згасло... Дике Полісся шуміло свої тисячолітні шуми і замітало ними, як пустельним піском, свідомість Крючкова.

М. ЧЕРНЯВСЬКИЙ

* * *

У пересмугу завірюх

Наш корабель уплив одвічний

І в веремії хаотичній

Мов разом став, спинив свій рух.

У хібах війн і революцій,

В скаженім шалі боротьби

І час мов став. Нема доби.

Лиш пільма, і рев, і сніг летючий...

Але те все—одна мана.

Наш корабель все плине й плине.

Ось-ось лине якась година—

І вирне він... вже вирина!...

З тих лютих бур, з того хаосу,

На сонцерадісний простір,

І вже здригнулись струни лір,

Готові гімни Геліосу!

МИХ. МАЙСЬКИЙ

НІЧ

I

У жовтні спіють жолуді, засмажується терен, стає сріблястим, ніби паморозь, і нагадує зиму.

Я люблю тоді ходити біля золотого лісу, пити таємничі пахощі літа, що вмирає, і дивитись на тернові кущі...

... І ліс стоїть увесь у золотій,—у золотій задумі і немає в нього печали, як немає її у сивизні червонощогокого дідуся...

І хочеться впасти на м'якеньке муршаве листя і лежати так... думати про те, що є смерть і народження, радість і печаль... життя... А потім зкочити і гукнути в гущавину: Агу-у-у!.. І ліс повторить, і ліс замовкне...

Тоді покуштувати терну й відчутти оскому,—здорову, як полева дівчина, і непривітну, як північний вітер, що ходить біля лісу.

І я йду,—по невідомій межевій дорозі, де возили снопи... Там вимазані дьогтем біленькі зав'язі ромашки й сухі волошки... А поле вмирає і стобурчиться золотою щетиною...

Я йду і на душі зле, сіверко й бадьоро:

Так було в далекому юнацтві, що вмерло і не прийде, як не прийдуть з дитинства тини з червоними маненькими комашками, що вперше сказали маленькій душі про соняшну радість.

Я люблю не сентиментальний жовтень: він трошки злий і скажено бадьорий...

... Приходять ночі місячні і сплять у золоті. Приходять ночі, чорніші за дядькову мазницю... Тоді на буряках світяться далекі вогні...

Скоро впаде паморозь на тернові кущі, скоро прийдуть морози, і дзвінка буде земля...

Я люблю жовтень... І коли він здавлює землю своїми хрусткими ногами,—я люблю блукати...

II

Десь пахне листя, десь пахнуть трави,—вмирають нечутно...

В городі пахне пудра, горять підведені очі...

... І йдуть... звідки, куди? Як би згори позирнути: здавалося-б, не наче мурашинник...

А ні-бо! Це людська сила, що почалася невідомо коли, невідомо де скінчиться... І тільки минають покоління, наче сині крила млина.

Вони йдуть... Ми теж ідемо: Я і Микола.

Мене немає,—я увесь почуваю Миколу і здається:

Я—це він,—Микола. У нього англійська шинеля, тільки вона партизанські-розхрістана, комір пішов на вуха...

Микола швидко молотить ногами, а тому брюки (обов'язково кльош) дмуться й здаються слідницею...

... Шинеля, брюки-спідниця і кирпатеньке обличчя,—чорняве, гороб'яче...

В цей час, десь на селі, Роман (був такий) мабуть підійшов до дзвіниці і смикнув мотузок: він б'є дванадцять годин, а вдарило тринадцять. Спинився, довго думає... про що він думає?..

... Про-те, може, як гарно йому жилося за кріпацтва (і таке пам'ятає він).

— А біс його бери, тринадцять...—каже Роман і б'є ще раз: це він відбиває назад.

А про кріпацтво Роман каже так:

— Здієме пан, бувало, штани і всипе, ой і всипе! А гарно жилося: хліб поміщик давав і ні об чім не думай!

Йдемо (ми з Миколою). Я вже забув про Романа, дивлюсь на розворушений брук:

— Будівництво радянської влади, нашої... і Романової, убогої влади, у якій у фінвідділі стільки-ж, як у драних кешенях, у моїй і Миколиній.

Віс вітер у наших кишенях, а весело... Весело-п'яно, весело-гарно, бо п'ємо вино нове, якого не пив ще ніхто й ніколи...

Бродить вино в степах і заулках і в будівництві широkokісної влади.

Десь пахнуть листя, десь пахнуть трави і вмирають тихо.—В городі—пудра і смоляний дух будівництва убогої влади...

Йдемо і раптом спинились. Посеред бруку співає піч (та, що варять смолу). Дивимось... у жерлі печі світло, а звідти голоси хлоп'ячі, свіжі... Співи, а потім:

— Дядю, дайте лимона.

Плигнула англійська шинеля, присіла на брук і задивилась у жерло печі... Там кіпоть, там попіл, копилка й двоє пацанчиків... Ласкаво й просто:

— Дядю, дайте лимончика. Три лимончика, дядю!

У Миколи тремтіли руки, щось тягли з гаманця пальці... Я бачив партизана. Я до болю хотів знати його почуття, дивився в його очі, але по очах швидко бігали вії, там було темно.

І мені ввижався потяг в степу, а в ньому:—чверть вагонів з консервами, чверть з набоями, останні з військом, а до всього гордовита назва (така-то червона армія).

І перехрещує потяг чебрецеві степи, почикані кулеметами, пише декрети й накази...

Шумує (така-то) армія, тремтять вороги... Там і розхрістана англійська шинеля з кирпатеньким обличчям,—вона теж шумує:

— Ставай до стінки (таку-сяку мать).

Ставай і «ніяких гвоздей»... От це саме «кирпатеньке» було таке, а тепер присіло на брук, тремтять руки... Він спитав:

— А чого ви, хлопчики, тут? І в тому я почув серце,—широке на весь степ.

Ми знову йшли, я щось казав... Слово було нудне, було бридке,— я змовк і роздивлявся на блискавиці. Вони теж дивились на мене й тремтіли...

І прилізла в голову нісенітниця: «комендантша прохала за квартиру, щоб не згубити на курсі».

Потім я про себе нецензурно вилаявся і згучно плюнув:

— Я—міщанин!

Наче в підкреслення цієї думки, до серця підійшла заздрість, бо я почув у Миколи гостру партизанську розхрістану силу, якої немає в мене.

Ідемо. Микола тисне руку й каже:

— Бувай здоров!

Микола відходить, швидко молотить ногами. Я дивлюсь на його брюки-спідницю й радію:

— Все-ж таки в ньому є трошки міщанства, бо сказав: «бувай здоров» і тиснув руку... А це-ж міщанська звичка...

І я зараз же спіймав себе—стало соромно, стало нудно.

Вітер холодно зітхнув, раз і вдруге,—він дув цей вітер з крижаних північних гір...

Я думав про хлопців під піччю і про тернові кущі біля золотого лісу... І знов пішов шукати, де є кущі, де пахне листя і вмирає...

Місяць висунув з-за будинку голову... Повітря розпливалося в тихім зелено-сумнім золоті...

III

Міський сад. Там не пахне зав'яле листя, не пахне запльована трава,—з кушів пахне, як з нужника. В кущах ховаються парочки... Жовтий сад, жовте місячне саяво...

Місяць багато тисяч років світить крижаним жахом і плаче золотим сумом про загублене життя своє.

Земля поринає в місячній задумі і теплинню свого глибокого серця грів холодне проміння трагічної сестри-планети...

В кущах чути задушливе шепотіння й шорох, наче шовкового убрання... Вітер віє пахощами пудри й поту.

Кущі живуть, в них б'ється теплин і чийсь серця...

Я лечу до чудової міжпланетної трагедії місяця й там з великим жахом дивлюсь на мертві кратери. Серце стигне, від блиску вічної криги. Віє жах, у вухах порожньо... Я мчусь назад, я тут...

Кущі й шамотіння...

О, я розумію тепер, чому в цьому місячному саяві люде так поспішають жити:

Глибинню інстинкту чують вони міжпланетну всесвітню трагедію,— чують смерть!

За садом вулиця Маркса. Там світяться вікна. Мабуть і там живуть, або збираються жити... Жити скажено, жити погано, а все-ж жити.

З кушів чути:

— А чи можна робити аборти?—І голос той здається якийсь дитячий.

Я теж починаю думати: «Чи можна робити аборти?» І бачу жінок-відділ і там замурзані жінки... Вони довго думають: «Чи-можна робити аборти?» Думають, і прийти ні до чого не можуть.

Біля кущів ходить дівчинка.

Пройшла біля лави, зазирнула у вічі. Я побачив дитячий погляд,—але він жахливий, він казав: «Ходім зі мною!».

І знов ходила дівчинка. Підійшов якийсь бородатий—пішли в кущі.

Земля живе і пролітає двадцять шість кілометрів на хвилину. Скажено летить земля і на ній, в кущах і скрізь, живуть організовані мікроби—звуться вони людськістю...

— Чи можна робити аборти?

Кущі живуть... І захотілось жити буйно, безоглядно, стало тоскно від самотности.

Вийшов бородатий,—позад нього дівчинка... Він помітив мій погляд і побіг від сорому. Я бачив, як зігнулась у нього спина...

Я відвів свій погляд від дівчинки і почув у грудях холод. Потім помітив: дівчинка йшла і якось хиталась...

Десять далеко вив на повороті трамвай... Я раптом підвівся й пішов угору. «Заповіт»,—то співали вузовці. Згадався портрет Тараса, великі вуса й чебрець... Різав вуха чийсь нахабний і фальшивий голос. Хотілось лаятись і битись, піти з саду... І наче якась стороння сила схопила й не пускала.

Знову прийшов до лави... На галявинці, обнявши дуба, ридала дівчинка, з усієї сили вона стримувалась і тому ридання її були страшні.

Я знав, що не треба підходити, знав, що не треба питати, але, силою притягло мене до неї. Я спитав:

— Чого ти плачеш, дівчинко?—І почув: голос був механичний, голос був не мій.

Стало нудно за себе... Не позирнула дівчинка і крізь ридання кинула:

— Та-а-ак!

Я одійшов... І дивувався, чого так швидко одійшов, наче хто мене гнав.

До дівчинки підлізла стара проститутка, з викрутасами вилаялась і почала кричати:

— Ти чого тут, заразо? Тобі-ж було сказано:—«не ходи тут, навоч!» Поб'ю тобі пику, зараза!

І багато чулось правди в голосі старої проститутки: вона охороняла себе й других,—найбільш себе.

І дівчинка, ніби цуценя, одійшла й скигвила довго під жовтим вонючим кушем.

Місяць стояв над головою... Він зажурно дивився їй, наче лапою, гладив своїм холодним промінням волосся згубленого дитинства. І так багато було братерського в цій обопільній трагедії згубленої планети й згубленої людини. І віяв, віяв жовтий прозорливий сум. Чорною завісою підіймалась хмара, і раптом розітнувся рев,—дикий, довгий,—то в зоологічному саду ревли звірі.

Я бачив вулицю й не відчував її тоді: йшов чи стояв, чи плив... І прийшла дика філософія:

Дівчинка—звір у клітці, ті, що на вулиці, звірі на волі.

О чорт!—Дама, тендитна дама з чудовими очима теж звір...

Так! Це-ж вона шила солдатам мішочки в той час, як загинуло вісім мільйонів. Це-ж вона з тремтінням чекала на загибель «красних», коли десять тисяч полягло під Перекопом...

І крізь старі стіни старого кремля я побачив постать: трошки горбата, трошки сутула, непомітна й сіра, вона сиділа в креслі. І в голові під звичайним черепом сидів залізний мозок,—машина, механізм... Він приводився в рух трьома елементами:—економіка, шлунок, боротьба.

Машинизований мозок, крізь кров і пожежі, залізно-спокійно, гостро, як обточений алмаз, дивився в ясну для нього далечінь і працював:

— Звіря треба примусити жити так, як для нього краще!

Під звичайним черепом йшла надзвичайна робота і залізно відбивалась в житті...

— Обережніше!

Я побачив чиесь ображене обличчя і зареготався.

— Дурень!—крикнуло ображене обличчя і підвело голову, але я реготався...

Було весело, страшенно весело:

— Атже немає нічого страшного в житті,—дерево оброблюється залізом, та ще як!..

Я почув себе м'якоттю якоюсь і вимовив голосно:

— Міщанин!—і згорнувся увесь в малу-малу грудочку...

І повстали перед мене тернові кущі, терен засмажений, але міцний... І бадьорий, безпечальний золотий ліс... Юнацтво я відчув...

IV

Біля скверу шумувала чорна біржа:

— Чи не треба вам червінчика?

Я подивився:

— Ат! Ну, чого в їх обличчя, як печена картопля? Знаю, це—маріонетки. Десь хтось смиче мотузочку—от вони й стрибають. Смішно...

Ось візники позіхають... Один побачив проститутку і продекламував:

Мармазелі, стрекозелі, телячії ніжки!

Проститутка окрутилась на каблучі і, сміючись, вилаялась. Візники зареготались, чорна біржа захихикала тихенько, в кулак...

— Ай, як хочеться спати... мовив старий візник.—Господи Ісусе!..— Він позіхнув і перехрестив рота...

У темнім кутку котьолок казав нафарбованій:

— Червінець, це ж забагато. Завше платю половинку... І потім... щоб було гарно.

Нафарбована взяла його під руку.

З поля прийшли хмари і закрили місяць. Від лихтарів розбіглися золоті струмочки. Пішов дощ... Місто вкрила чорна шапка...

І знову піч... Під піччю хлопячий голос каже:

— І сволоч, а не бог,—ллє й ллє!

Потім заокотіли зуби, а другий голос спитався:

— Капусту січеш?

Чорна шапка придавила місто.

Хто плакав,—чи «шапка», чи місто? Мене охопила тернова бадьорість—я блукав...

V

Довга-довга вулиця, як життя... І я йду по ній в сіверкі холодні простори, щоб освіжити палку голову, щоб у дощевім повітрі розкидати радість,—її нема куди подіти.

Я цю вулицю знаю: двадцять років я ходив по ній від міста до заводу, від заводу до міста. Я не люблю цієї вулиці...

... Уранці і ввечері по-одинці заповнюють вулиці замурзані мовчазні постаті і сунуть до заводу...

... І там могутньо,—міцним колективом,—у одну добу збудовують залізного коня. Потім кінь той вилітає в простори, ріже тремтяче повітря і лле навкруги залізний гул...

... І потім колектив пливе довгою вулицею й розплавлюється по будівельках—скриньках. І там гине колективна могутність—у пелюшках, у горщиках.

Я не люблю цієї вулиці, як не люблю і пелюшково-горщицького життя.

Сіються біля лихтариків бурштинові дощеві краплинки, падають додолу й шепочуться тихо з блискучим бруком.

Десь у підворотті заскиглив собака, за віконницею заплакала дитина і знов дощеве шамотіння... Наче смерть пройшла по вулиці і розіслалась сумом—тишою.

Я йду...

По-під ногами горб залізо-бетонного мосту. Я спинаюсь. Повз мене мчить вітер, пестить палку голову й несе добре знайомі пахощі заліза й масла. Голова моя тверезіє, я міцнію, свіжою й зустрічаю обличчям холодний дощ.

Я хочу летіти в дощеві простори, де висить жемчужна низка лихтарів і манить до себе.

Я здвигнувся:

У могутній темряві стооким звірем приліг завод і важко тремтів, земля тремтіла і тихим гулом відгукувався міст,—то бив тисячопудовий паровий молот.

І захотілось упасти навколяшки перед великим виконкомом що перетворює в дійсність великі фантазії генія.

Десь, у кінці жемчужно-лихтарної низки, почувся далекий рух.

З тьми наближалася страшна, організована, ритмічна хуртовина.

Залізо бетонний міст загув і задзвенів. Підвівся вгору струмкий гудок. Почав стихати позаду залізний ритм... Стихали відгуки в дощевих полях...

Я йшов навмання і ніс із собою тернову оскому, здорову, як полева дівчина.

— Є смерть і народження, радість і печаль... І кожна смерть пахне життям,—новим, молодим і хрустким.

І було на серці міцно і трошки сіверко.

Дощ пройшов. Синьо—синьо в повітрі.

З-під печи вилізли хлопці.

Вони вдарили дзвінко в долоні й заспівали тремтяче:

— «Чи-ім то-оргуєш, па-алітурой! А-атравілся дінатурой!»

Хлопці поплазували до Благбазу, який підіймав уже свою стару, брудну голову.

Місто почало прокидатись.

Над містом блідла Венера...

У вікні Миколи — світло.

Значить, він не спить... Я все уявляю, як ходить він по кімнаті, скубе собі вусики, прикладає руку до грудей, здвигне брівми і швидко-швидко моргає.

Не знаю, про що ти думаєш, мій любий пртизана, але я, мій друже, думаю от-що:

— Минає ніч. Наближається ранок... Буде бадьоро і хрустко буде радісно.

Я люблю жовтень.

О. БУРГАРДТ

НА ПЕРЕЛОМІ

Ой, так само у присмерки давнього Риму
Дикий вітер гуляв у розірваних хмарах,
Лютий грім над полями счорнілими гримав,
І грозою літав яснозбройний Аларих.

Ой, так само палали над світом багаття,
І гули-вигравали пожежі і бурі,
І лунали червоні, веселі прокляття
Непотрібній, гнилій і змертвілій культурі.

У кадильному димі ідилій, елегій
Неосяжно-велике, замріяне місто
Догнивало, немов би сухотні легені.

Тільки крик: Спалахни, спалахни золотисто!

А як варвар з'явився, веселий, завзятий,
Щоби марша на ребрах Царграду заграти,
Не було вже для кого тобі, Фортунате,
Про dokonану славу, про римську, співати.

Хай розмаяний племінь червоно вирує,
В дні повстання горітиме вічно ця барва...

Хай той юний живе, що руйнує, буде:

Синьоокий, розхрістаний варвар!

О. ЛАН

ТРАКТОРИСТИ

Ми—трактористи. Мідяним горлом Ми беремо глибоку плиту,
Ірже наш косолапий кінь. Щоб ґрунт—наверх, стерню—на дно:
Травневий ранок—в небі горном, Ростиме тут новітнє жито—
В степу—червона тінь. Червоне семено.

З кошлатих сел у сірих штанях Не раз утре воно за весну
Стрункі вітри—назустріч дню... У незаможника чоло.
Ми оремо на нових ґранях Зате-ж з'єднає перевеслом
Стару стерню. В сніп—город і село...

Ми—трактористи. Мідяним горлом
Ірже наш косолапий кінь.
Травневий ранок—в небі горном,
В степу—червона тінь.

С. БЕН

* * *

Ходімо в поле жати!
Ти серп—я косу погострю.
Не родить золота наш клопоть,
Зате солодкий хліб і праця на йому.

Дзвенить коса і плаче
І цока перепел в степу.
Так весело мені батрачить
Та на своїм—уже не панському лану.

Стікає піт гарячий
І тихо капає в траву...
Не родить золота наш клопоть,
Зате солодкий хліб і праця на йому.

МАРІОН

ГАЗЕТАР

Як тільки почне дніти, Мігала будить своїх синів: Кубу до фабрики, а Стасіка до редакції. Широкі звязки (дружина його прала білизну у пані репортерової) допомогли йому улаштувати хлопчину на такій високій та відповідальній посаді. Газетяр, що отримує відсоток від проданих примірників, то-ж не аби-що—майже сполучається з міською владою!..

Але... коли-б Мігала знав!

Стасік ані трошки не відчував того, до чого його зобов'язувала шляхетність. Замість йти до чудового велетня-будинку редакції, він шурхав у Саський сад, завертав кудись набік, знаходив знайому нору, і таємничі руки передавали йому звідти все видання революційної газети!

Гей, гей, що-ж то за розкіш летіти містом з тими полонінними аркушиками!..

«Червоний прапор леворучійний»!

Стрибає з трамваю на трамвай, тікає від жандаря, вислизує з рук вартового. Маршалковська, широка й чудова—це наче тріумфальний похід. Його тут всі знають, зачіпають з усіх сторін: з брам, з магазинів... Стасік летить, як король, і кидає посмішки до тих, що його кличуть. Ні, ні, зараз не можна, потім... Вітрини принадно блищать: «добридень, Стаську!» Ого, сьогодні виставлено інші овочі...

«Червоний прапор леворучійний»!

Раптом назустріч Войтек, товариш з редакції, донедавній приятель.

— Стасіку!—ще здалеку кличе він—чого це тебе так давно не видно в нас?

— Геть ти... народовець!—обурюється Стасік з погордою. Сіпає плечима. Темрява завжди вовтузиться з «Кур'єром»! Летить далі. Мимохідь показує язика двом хлопчикам, що йдуть до гімназії, і знову чим-дужч до рогу Золотої, щоби не прогавити того сивого пана, який дає десять або й двадцять шагів. Пан завжди править здачу, і завжди Стасік чухає голову—нема, мовляв—на тому й кінчається.

Зараз же після пана йде вчителька в окулярах.

— Червоний прапор! Жахливе катування! Кров робочого люду!..

Пані зупиняється, звільна купляє газету.

Стасік, переступаючи з ноги на ногу, нетерпляче хапає гроші, бо здалеку помітив Маньку на довгих ногах. Теж соціалістка, тільки іншої партії.

— Багато продав?—питає.

— Не дуже, а ти?..

Але Маньці ніколи відповісти, бо побігла за якимся паном.

— Дай спокій! то-ж буржуй!—піднесено застерігає Стасік.

Манька не дає себе обдурити й повертає урочисто з монетою.

— По щирості мені дав!.. Куплю халви!

Пролітає трамвай. Стасік чіпляється за стовпчика, стає одною ногою на сідці, друга висить у повітрі.

— Червоний прапор леворуційний!»!—верещить, наче труба єрихонська. Зразу витягується кілька рук. Наближається кондуктор, лютий, з перекивленим обличчям...

— Цілуй, пане, свою покійну бабуню!—кидає Стасік, зсовується і в мент перестрибує до другого трамваю.

«Червоний прапор лево»...—

Раптом слова завмірають у нього на устах.

— Лявірус!..¹⁾

Смиренно міняє вираз обличчя й зникає в юрбі.

Ген-ген по полудню приходить до кав'ярні. З порогу вивчає ситуацію.

«Є мої пани»...

Підходить до столика.

— Червоний прапор леворуційний!

Молоді пани зараз же його кличуть.

— Як ся маєш, Стасіку!

— Що нового в газетах?

— Страшенне катування, кров робочого люду, страшна конституція на площі Театральній.

— Чому ти перестав носити «Кур'єра»?

— Бо то буржуйський часопис, а Куба каже, що буржуї п'ють кров робочого люду!

— А Куба це бачив?

— Ні, але йому один соціяліст казав.

Панна з буфету сміється і дає йому тісточко. Стасік сідає на сідцях кав'ярні. Сонце пражить немилосердно, мідячки обтяжують кешеню... Сам не знає, коли надходить сон, і засипає.

— «Встань, бо спізнишся до редакції!»—кличе батько.

— «Зараз, зараз».

— «Встань, швидче»!

— «Зараз».

— «Вставай, ну, вставай, сволоч ти, мерзавець!».

Стасік зривається, протирає очі.

— О, рятуйте!..

Перед ним стоїть четверо озброєних салдатів з начальником на чолі.

— Що ти тут робиш? Газети продаєш? А-а? Покажи-но ті газети!

Чотири пари рук обмацують хлопця й з тріумфом витягають ціле видання «Червоного Прапора».

— То ти така пташка? До тюрми підеш, до Сибіру підеш, на шибеницю підеш!—піниться начальник,—гей, всипте йому, щоб пам'ятав!

В мент Стасік лежить на землі, і чотири приклади рушниць починають операцію.

¹⁾ Лявірус—на жаргоні варшавської вулиці непевна особа, що хитро лавірує між поліцією й «дном», здебільшого—шпик. А. Л.

— Татуню!—заверешав.

— Татуньові теж буде за те, що тебе не пильнує! Ач, шельма, революції йому хочеться! Бийте, хлопці, не шкодуйте руки! Болить, голубчику? Ото добре—на те й б'ють, щоб боліло!

Збігаються люде, але, побачивши, в чому справа, чим-дужч тікають. Відомо-ж, що в таких випадках то й дивитися небезпечно: не знаєш, коли і як, а заробиш три місяці арешту.

— Тепер до району!..

Сам пан комісар, якому підлягає п'ять вулиць, приходить на допит.

— Хто тобі дав ті папери?—питає голосом Юпітера в хмарах.

В стуманілі Стасікові очі б'є вражаюча певність.

Коли скаже—так ті підуть на шибеницю, і Куба піде на шибеницю... Єзус—Марія, і татко!..

Сильно напружує щоки й стискає уста.

«О, Боже, дай, щоб я не сказав! О Боже великий, дай, щоб я не сказав»!..

— Що-ж ти німий? А на вулиці мабуть умів кричати? Ну, кажи, звідки ти дістав ці газети?

Стасік тремтить з переляку. Втоплює непритомні очі в могучу комісарську долоню, що оздоблена персями. В глибині душі у нього безладна, швидка, розпачлива молитва:

«О, Боже, щоб я не сказав... Зроби це... Всемогутній Отче»...

— Дайте йому, щоб розв'язав язика,—кричить нетерпляче комісар.

Знову хапають його великі лапи, здирають з нього убрання. Приклади сипляться на голову, на щоки, на груди, вибивають криваві плити на худих раменах. Два вузьких струмочки крові пливуть з носа і з вибитого зуба. Якась кістка хряснула.

— Скажеш?

Мовчить.

— Ото упертий, чорт би його побрав,—кидає гнівно комісар.

Тіло хлопця—опухла, безформена скиба. Кров заливає йому очі. Стиха стогне. Потім ні звуку. Чути лише, як розмірено стукають приклади.

Комісар нетерпляче труситься. Ясно, що потрапив на гніздо наволочи. Хай-но тільки це щеня почне співати, піймає він їх усіх під час їхньої проклятої роботи. Друкарні, організації—все. А потім! Гей, гей, аванс, ордери... хто знає? хто знає? Може й оберполіцмейстром буде! Такий вже химерник з цього комісара! За молодих літ шикувався на артиста, але—прикра доля,—замість Парнасу, опинився в поліції.

— Ну, малий, кажи... Бачиш, нема ради... Що він, зомлів?

— Ваше благородіє,—шепоче начальник,—мені здається...

— Що таке?

— Що він... неживий...

Комісар нахилився, мацає живчика й розлютовано піниться:

— Правда... А щоб тебе... Як курча! Здох і не писнув. Шукай тепер вітру в полі... К бісу таке щастя!...

З польської переклав Арк. Любченко.

ОСКАР КАНЕЛЬ

ЧЕРЕЗ ЗЕМЛЮ ЙДЕ ЛЮДИНА

Заковуйте наші руки,
Наш рот співатиме.
Замикайте нас,
Нас звільнять однаково.
Вбивайте нас,
Ми повстанемо з мертвих.
Через землю йде людина,
Од якої королі тікають,
Трони падають,
Розшиті мундири й блискучі ордена,
як маски бліднуть.

Лускаються буржуа.
Попи з катедри зникають.
Генерали стріляються.
Солдати кидають свою зброю.
Марнослів'я німіє. Падають прикор-
донні стовпи.

Держави ламаються.
Сила зникає.
Через землю йде людина.
Нага. Молода.
Добра. Кохаючи. Обнімаючи.
Сонце сходить. Благословення квітне.
Йдіть за нею. Творіть із нею. Раді-
сно, як вона.

Праця почнеться. Земля стане родю-
чішою, любов'ю засіяна.
Все є нашим без посідання.
Поділися зі мною
Брате-людино.

З німецької перекл. Л. Пюнтек.

КУРКЕН МАГАРІ

ОПОВІДАННЯ ПАРИ ЧЕРЕВИКІВ

(ІІ життя й діяльність)

ПРОЛОГ

Це оповідання розповіли сами герої, розповіли ветошнику, якого й прохали: продай нас першому стрічному — та тільки не письменнику! Бо, як казали вони, черевики ненавидять поезію, письменство взагалі, їх творців зокрема.

ЧАСТИНА ПЕРША

«Хто нас пошив — цього ми не знаємо. Бо наша свідомість починається з того часу, як ми перестаємо бути власністю однієї якоїсь пари ніжок.

За скільки нас куплено — цього ми теж не знаємо. Не знаємо також і того, як довго продовжувався торг. А знаємо тільки, що коли хазяїн уперше офіційно надів нас, він буркнув щось під ніс на адресу наших попередніх хазяїв. Очевидячки, недешево нас було продано. По правді сказати, це могло тільки піднести наш настрій, — отже, коли хазяїн наш почав ходити вздовж кімнати, то й ми собі заскрипіли... Після того хазяїн підійшов до своєї жінки й поцілував її. Обое радісно засміялись. Ми теж (блаженна молодість!), користуючись випадком, торкнулися обуми дами нашого хазяїна і... здивовані помітили, що вона (обув) не зрозуміла нас. Тільки пізніше вдалося розгадати через що саме. Виявилось, що ті черевики з причин приналежності їхньої до так званої суконної школи — в питанні про кохання тримались суторомантичних поглядів, тоді як ми зовсім другий ного-світогляд і ного-почування мали. А все це призвело до того, що ми з першої-ж зустрічі відчули: з тими черевиками ніколи нам не бути вкупі.

Потім хазяйка застелила стіл і, шарпаючи ногами, пішла в кухню принести обід. Вони почали їсти. (На жаль жодного поняття не маємо про страву, хоча ми, черевики, у всьому іншому многогранні). Обід пройшов дуже весело. Ми під столом іще раз, в останній раз і зайвий переконалися, що наші сусіди (обув хазяйки) — це ціле нещастя для нас! Хай ті черевики, яку вгодно уступку нам зроблять, нехай вони зроблять уступку не тільки душевну, а навіть фізичну — все-рівно: між нами нічого не може бути спільного. Щасливий хазяїн і хазяйка навіть вино пили. Хазяїн після того, як вихилив два келехи, між іншим, об'явив, що сьогодні о 8-й годині вечора має бути засідання, де розглядатимуть справу революціонерів. На його думку, ці революціонери

страшенно нахабні люде. Справді: вони не визнають існуючого уряду, вони країну хочуть передати таким, які носять на своїх ногах личаки або-ж постолі. Ой, що вже й казати: нас це теж дуже розгнівило і ми навіки поклялися помститися на личаках і постолах крамольників.

ЧАСТИНА ДРУГА

На засіданні.

Ми познайомилися з багатьома черевиками. Всі вони теж поклялися ногами своїх хазяїв.

Засідання відкривається. Голова дає голос нашому хазяїну. Хазяїн, пересовуючи свої ноги і нас разом з ними, підходить до трибуни. Ми починаємо. Чи треба казати про те, що ми сьогодні сталий світогляд мали, так сталий світогляд! Він виявився в нас тоді, як хазяїн, перелічуючи злочини революціонерів, наприкінці доклада хватив високу ноту і сказав, що — «вони дуже розплодились і одного якогось дня можуть скинути нас к чорту». Так от у цей самий час наш сталий світогляд знайшов свій вияв: — ми теж що сили зарипіли, хотіли сказати «не посміють»! Зрозуміли нас чи ні, не знаємо, а тільки, коли хазяїн скінчив свою промову, всі почали плескати. Ну звичайно кілька з цих оплесків ми прийняли на свій рахунок.

У підвищеному настрої ми з своїм хазяїном повернулися додому. Було вже опівночі. Хазяїн почав роздягатись. Нас теж він зняв з великою пошаною, підніс майже під самий ніс, обслідував з усіх боків, а потім поставив під своє ліжко, погасив світло й ліг. Місяць упав просто на ліжко.

За кілька хвиль почули ми голос хазяйки з постелі нашого хазяїна. Хазяйка розпитувала про засідання. Ага, вони, значить, умісті сплять. Серця наші сповнилися ніжного черевичного почуття, але... чорт! — невідомо, чому прийшли на думку суконні черевики, і настрої зіпсувався. Не судила доля бути вкупі з тими черевиками. О, щоб ми дали за те, щоб розмовляти з суконочками з такою любов'ю (та що-ж, хоча-б і сидячи), з якою хазяїн розмовляв з своєю жінкою: — місячна ніч... — вони лежавши...

Так чи інакше, а забуваючи за своє особисте горе, ми почали думати — як... черевики громадського діяча. Відчит почали складати ми, відчит про події сьогоднішнього дня.

Отже виходить так, що наш хазяїн — громадський діяч: що в його особі ми маємо досить високе положення. Виходить так, що єсть якісь люде в личаках і постолах, люде, які хочуть захопити владу в свої руки; виходить — ці люде шахраї, хулігане і що вони цілком заслуговують на наше призи́рство. — що погляди нашого хазяїна правильні, — що ми повинні любити як самого хазяїна, так і хазяйку... що хазяїн і хазяйка по ночах... але про це краще не говорити, бо можемо знову хвилюватись.

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

Три місяці минуло з того дня, як опрeділили ми свою позицію, як вияснили свої ботиночні погляди, погляди наших друзів і ворогів. Але самих ворогів ніяк нам не вдавалося побачити. Нарешті, настав

і цей щасливий випадок, хоч треба сказати, випадок досить таки плачевний.

Хазяїн, вертаючись уночі з засідання, носками нашими якось ударився об камінь. Носки зразу-ж з'їхали на бік. На ранок ми опинилися в шевця. Ще не пройшов біль носів наших, а тут ізнову—як не надіне майстер нас на колодку, як не почне лупить—по носках! по носках! Ох, забули-ж ми далеке очарування суконних черевиків нашої хазяйки! Ми, які й раніше презирали особисте горе, очаруванню протиставили тому—наше громадське призначення й ботиночний обов'язок. На цей раз теж, забуваючи про свої страждання, із глибини наших побитих носів благословили ми той мент, коли, дякуючи необережності хазяїна й темряві ночі, ударились ми об камінь і попали в цю майстерню.

Лупка скінчилась. Майстер укинув кожному з нас по латці збоку. Тепер ми мали змогу оговтатись і роздивитися круг себе. Отож тільки тепер, якраз напроти нас, упали нам ув око ті, кого ми так шукали—черевики його величності. Ми, одночасно, настобурчивши брови, дивилися одні на других—всі уперті в своїх поглядах і всі непохитні.

Першими говорили вони.

ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА.

— Товаришу...—говорять вони.

— До послуг, пане,—відповідаємо ми.

— Ви надто люті,—говорять вони.

— Правильно—відповідаємо ми.

— Чи то тільки нам так здається—говорять вони.

— Ні, нам теж здається—відповідаємо ми.

— Отже?—говорять вони.

— Отже—кажемо ми.

— Отже ви теж незадоволені?

— Ануда—відповідаємо ми.

Ворог воодушевився, повеселішав і почав промову. Як можна було судити—цю промову чули вони (черевики) від свого хазяїна і добре на пам'ять ще не знали. Бо ми багато чого не второпали з неї,—класова боротьба, злополучний парламент, дрібнобуржуазна психологія, загально-фронтowa боротьба, перемога й тому подібні речі.

Ми терпеливо вислухали їх промову, а потім сказали:

— Пане-товаришу, ми й наполовину не второпали того, що ви тут казали. Ми тямимо одне тільки,—кров'ю и терором...—почали ми, хватаючи високу ноту, як той наш хазяїн.

— Без крові революції не може бути!—кричали вони, перебиваючи нас.

— ... Кров'ю й руїною ми придбали національну незалежність...

— А!..

— Треба обстоювати її хоч би там що!

— А!..

— І прогнати з своєї землі тих бунтарів, тих крамольників, які проти самостійности.

— А-а-а!.. а всесвітній пролетаріят?

— Наш хазяїн покаже тому пролетаріатові!..
— А-а-а-а!..—то ви, виходить, теж із тих портфельників?—Чудесно! чудесно!..

— Паршивці!—крикнули ми, не в силах більше стримувати свого гніву.—Аллах святий знає, до чого-б довела нас наша суперечка, коли-б не хазяїн оцієї самої пари черевиків. Хазяїн саме увійшов до майстерні. Це була ще молода людина, під вусом, у простенькій блузі. Нам здалося, що він повинен бути дуже замкненим. Він узяв черевики, мовчки обув їх, а потім устав.

— Гроші потім,—промовив він стиха.

— Ну що ж—згодився швець.
Він пішов.

«Гроші потім»? Тунеядці!—думали ми,—замість того, щоб допомогти нашій нещасній безпритульній неньці—вітчизні; замість того, щоб викликати своїх синів, а як синів нема, то зятя чи тестя, на помсту люту, зловорожу (бо ворог же може прийти й порізати нас, як курчат),— замість всього цього вони дивись, що роблять: як то кажуть, днем з огнем такі темні діла одкомарюють, а потім ще й «гроші потім»... О, ми-б їм...

Наш запал, очевидно, не притухнув би й до вечера і ми змушені були-б продовжувати підвергати найсильнішій критиці усіх і все, коли б не майстер. Він знов узяв нас в руки й почав лупить що-сили по носках.

ЧАСТИНА П'ЯТА

... Ось уже другий день, як хазяїн зовсім не мастить нас, хоча на дворі слота й дощ. Другий день, як наш хазяїн ходить швидкими нервовими кроками, що-разу наскакуючи носками на камінь. Ми теж—два дні вже як ударились в журбу. Хмарно. дощі, слота, похмурий вигляд нашого хазяїна—це все впливає на наші нитки й дратву і ми почуваємо себе найнещаснішими черевиками нашого міста. Три дні тому після двохмісячної розлуки зустрілись ми з черевиками наших ворогів. Черевики були на ногах їхнього хазяїна. Чудасія та й годі: ми зауважили, що черевики дивляться просто в очі нашого хазяїна. А хазяїн наш, замість того, щоб затримати хазяїна їхнього, виляючи очима (буцім не помічав нікого), пішов собі геть. Хазяїн наш тепер на засідання не ходить, а тому від політичного життя ми, що називається, відрізані. Ми, що завжди презирили особисте горе й жили суспільними інтересами, на цей раз теж не горювали за тим, що нас два дні вже не мастили. Одно тільки кепсько: засідань нема, і ми підлягаємо політичному кризису.

ЧАСТИНА ШОСТА

... «Одійди, забудь, не стій мене, як сестра, не жалій»...¹⁾.

Так могли-б ми відповісти парі суконних черевиків нашої хазяйки, коли-б вона прийшла в цей мент до нас і почала благати: «я твоя, бери мене»...

Одійди, забудь...

¹⁾ Черевики цітують тут вірш Вагана Тер'яна.

Ось уже два дні, як хазяїн замкнувся в своїй кімнаті й не виходить із хати. Хазяйку двічі ми бачили заплакану. Хазяїн це теж запримітив, але будім-то не помітив. Якийсь поетичний настрій найшов на всіх нас. Через що саме—голови не прикладемо, тільки наші політичні передчуття говорять за те, що владу взяли в свої руки личаки й постоли.—Не розуміємо: невже не можна було-б справу компромісом покінчити? Будь проклятий той день, коли ми звязали свою долю з такою людиною, політична кар'єра якого була така скороминуща!

«І скучно і грустно»...

ЧАСТИНА СЬОМА

... Хазяїн нас теж зрадив. Ось уже четвертий день, як він вечорами виходить у пошарпаній одежі й старих черевиках. Більш за все нервувє нас що?—ці паршивенькі старі черевики так тепер задрали свого носа, що навіть не зволють говорити, куди йде наш хазяїн і по якій справі. Спитати їх?—ой як іноді хочеться спитати, але хіба-ж ми позволимо собі таке: наше благородне минуле й наш попередній високий стан... Хочеться скрипіти, хоч ти трісни хочеться,—не можемо скрипіти. Так гинуть великі таланти. Хазяйка наша сьогодні трохи веселіша і така якась... задумана. Хазяїн—теж не можна сказати щоб плакав—настрій як слід. Ну подивимось, що буде...

ЧАСТИНА ВОСЬМА

Слава!..

Ура!..

Ура!..

Стрілянина почалась у місті опівночі. Уранці хазяїн наш одівся шиком (ну звичайно: старих наших родичів—черевики викинув у кухню), поцілував свою жінку й вийшов на вулицю. Де-яким ми уклонились, де-яким на мозоль наступили, а наш хазяїн від радощів летить-летить...

Черевики святкують свою перемогу.

Личаки й постоли втікли куди видно.

Хай живе наш хазяїн і його загально-визнані переконання.

Тепер почувемо, що мив політиці більшедозріли, ані-ж коли-небудь...

Ура!..

ЧАСТИНА ДЕВ'ЯТА

О, як давно, немов було тому три місяці: ми з такою радістю кричали «слава»... Хазяїн наш, швець,—чого ми тільки не пережили!

Три години як ми вже лежимо у ветошника на точку. Довго зупиняється на останніх подіях—настрою нема. Та й то сказати: що ми знаємо?—ветошник, що виставив нас на продаж, такий мовчун!..

Наш хазяїн, наш попередній хазяїн скандально накивав п'ятами. Ми теж намазали собі п'ятки. Постоли й личаки були вже хазяями нашої землі: постоли й личаки звільнили землю з-під ярма чобіт. Таким чином, ми з своїм хазяїном опинилися в другому місті, там, де жінки ходять з завиненими обличчями. В цьому новому місті хазяїн наш спривив собі пару нових черевиків, а нас подарував одному своєму приятелеві, черевики якого в політичному відношенні не видержували

критики. Наш новий хазяїн після того, як обув нас, зустрівся з різними твоїми знайомими. Усі лаяли попереднього хазяїна, який був причиною того, що багато злочинців повтікало з своїми черевиками до чужих земель. Ми теж сюди-туди полаяли трохи.

ЧАСТИНА ДЕСЯТА

Але... подумали, помитикували й рішили вернутися назад. Як побачили ми знову снігові верхівля—шнурки на нас від радощів ослабли, носки наші каші попросили і ми розридалися. Новий хазяїн подивився на нас і невідомо чому зажурився. Може тому, що ми, роздзявлючи роти, почали важко дихати від сильного зворушення, і він побачив свої подерті панчохи... Нічого, не журись: якимсь-то буде...

Тепер і в нас уже прокинулася захована симпатія до таких нещасних як і ми. І то цілком зрозуміло. Хто-ж тепер дасть за нас таку ціну, як колись...

Добре. Вступили ми до міста. Наш новий хазяїн (очевидно йому потрібні були гроші) продав нас на точок, а сам обув чисти, які поміж нашим товариством в культурному відношенні вважалися відсталим елементом. І ось, три години як лежимо ми на точку. Все більше й більш картаємо себе: надаремно так захоплювалися ми ідеями нашого попереднього хазяїна... Лежимо й ворожимо: які то ноги пошле нам наша доля? Ждемо й передчуваємо—які лоскотки залоскотуть наші п'ятки...

ЧАСТИНА ОДИНАДЦЯТА Й ОСТАННЯ.

Зараз належимо людині, якого всі звуть «товаришем», і робота якого призначати купцям податки. Він нас поновив. Тепер ми з кожним днем все більше й більше переконуємося, що наші давні хазяї були не що інше, як тунеядці й контрреволюційні елементи. Наш новий хазяїн розумніший і практичніший. Кожен раз, як тільки ми згадаємо за ту парламентську лисицю, яка жарнула нашими носками об камінь,—кожен раз таке їй-бо обурення бере, що ми мало не лопнемо, а вчора, по правді сказати, так уже й лопнули трохи. Ага, найважливіше забули. Чудне якесь наше ботиночне товариство! Учора зустрілися з міськими черевиками. Вони теж, як і ми, після многотрудних одисей попали на точок і були продані в одну крамницю. Так отже далі було так. Пішли ми з своїм хазяїном у ту крамницю стягати податок. Аж гульк!—наші давні знайомі. Хазяїн наш почав тут з крамарем горланити за податок, а ми, користуючись нагодою,

— Здрастуйте,—сказали.

— Не так солодко здоровкайся, душко,—у відповідь було.

Ви краще своєму хазяїну скажіть, нехай за душу крамарів не тягне. Що за правительство їй-богу—бурчали вони.

— Робітниче-селянська диктатура...—починаємо ми.

— Затуліть свої верши!—крикнули вони.—Знаємо! Чули вже не раз! І ми і наш рознещасний хазяїн.

Ми затулили свої верши й більш не продовжували, але з іронією подивилися на черевика, які на цей раз були справжніми нашими класовими ворогами.

Е П І Л О Г

Це оповідання розповіли мені допіру куплені мною старі черевики.

Вони божаться, що презирають усіх існуючих на світі урядовців, особливо тих, що призначають крамарям податки. Черевики ще кажуть, що вони ой як люблять поезію, красне письменство взагалі, а їх творців зокрема...

З вірменської перекл. П. Тичина.

ОСКАР КАНЕЛЬ

ХТО СПИТА ЗА ТИМ?

Пролетарів убито. Хто спита за тим?
Пролетарські вдови. Хто спита за тим?
Пролетарські діти сироти. Хто спита за тим?
Вони голодують і мерзнуть, і гибнуть на вулиці.
Пролетарів убито. Хто спита за тим?

Пролетарів убито. Хто спита за тим?
Убийці потирають свої руки.
Вбийці мають пашпорти на виїзд.
Вбивці мають м'яких суддів.
Пролетарів убито. Хто спита за тим?

Пролетарів убито. Хто спита за тим?
Міністри заривають зад свій у крісло.
Міністри одгодовують гвардію убийць.
Міністри залазять за державні закони.
Пролетарів убито. Хто спита за тим?

Пролетарів убито. Хто спита за тим?
Пролетарі живуть! Ми питаєм за тим!
На кров наших братів забитих
Ми живі дамо вам відповідь.
Пролетарів убито.

Ми питаєм за тим.

З німецької перекл. Л. Піонтек.

КАРЛ СЕНДБУРГ
CARL SANDBURG

I. ЗАПОВІТ

Я дозволяю трунарям волочить моє тіло
до цвинтаря й залишити там все, голову,
ноги, руки, все: я знаю, щось лишилось,
чого вони не можуть забрати.

Хай маньки кози й васьки цапи халупників
об'їдають бур'ян з моєї могили, й коли якийсь жовте
волосся чи сине курево квітів остільки ласкаве, щоб квітнуть
наді мною, хай бруднорукі діти халупників
збирають ці квіти.

Я мав свою нагоду жити з людьми, що посідають
надто, багато й з людьми, що мають надто мало, і я вибрав
одних з цих двох і я нікому не сказав, чому.

II. ТРАВА

Складайте високо тіла під Аустерліцем і Ватерлоо.
Зарийте їх і дайте мені працювати—
Я трава; я крию все.

І складайте їх високо в Іпрі й Вердені,
і складайте їх високо в Геттисбурзі.
Зарийте їх і дайте мені працювати.

Два роки, десять літ, і пасажери питатимуть кондуктора:
Що це за місце?
Де ми зараз?

Я трава.
Дайте мені працювати.

Від перекладача. СПІВЕЦЬ БРАТІВ ШЛАКУ. Я не знаю біографії Карла Сендбурга. Він не така вже визначна фігура в американській літературі, щоб життя його було загально-відомим. Де-які буржуазні критики взагалі не вважають його поетом.

Та залишимо буржуазних критиків при їх олінії. Ми знаємо, що Карл Сендбург є одним з най-більш визначних представників американської пролетарської поезії, цього досить для того, щоб українському масовому читачеві варто було познайомитись з його творами.

Оскільки можна судити по писаннях Сендбурга, він родився й провів свої дитячі роки на заході Сполучених Штатів, в безмежних преріях, біля рідиніжжя Кордільєрів.

Я родився в преріях і молоко їх пшениці, червоні їх клеверу,

очі їх жінок дали мені пісню і гасло, —

говорить Сендбург у вірші „Прерії“. Звідси, від цих прерій — його самотність, його необмеженість, його широчезний розмах. Від Скелистих Гір і Аплічянів — кременізність, грубовата міць, трохи незграбна скелистість його форми.

Але помиляється Сендбург, коли називає себе „братом молоттярів“, даремно він і книжку свою, звідки ми перекладали ці вірші, назвав „Молоттярів“. Капіталістичне місто Америки, його божевільний рух, скажена, запекла класова боротьба в його мурях — наклали свій відбиток на поета, перетопили, загартували його психологію, зробили його не фермерським, не селянським поетом, лише співцем

III. ОХОРОНЦІ

В редакційнім кабінеті—хто шишки?

Хто одягає митичний костюм невидимий?

Хто кішечкою крочить від столу до столу з говорливим
вказуючим пальцем?

Хто калосить поміж копірок з шепочучим великим пальцем?

Тихенько говори—святі корови можуть вчути.

Легенько говори—святі корови мають бути нагодовині.

IV. ВІТРИНА

Ломбардщик знає голод

і як далеко голод сточив серце

того, хто з лантушком старим приходить.

Тут каблучки й діточі браслети,

булавки до галстуків, пряжки з черевиків, під'язки ювелірні,

старовинні ножі з мозаїчними ручками,

годинники золоті й срібні,

монети стерті зі слідами пальців.

Вони оповідають.

V. ЛЕГЕНДИ

КЛОУНИ ПОМЕРЛИ

П'ять циркових клоунів померло цього року, ранішні газети
розповіли їх життя, який випростаний кожний з них
в останнім виверті, урядженім трунарем, і спонукали
тисячі до конвульсивного реготу з приводу запізнено-
червоних уст і напудровано-білих облич.

ПАРОПЛАВНИЙ РАХУНОК

Коли казани Роберта Е. Лі вибухли, пароплав—переможець
в багатьох гонках на Місісіпі—пішов на дно ріки й ніколи
вже більше не бачив пристанів Начезу й Нового Орлеану.

І легенда живе, що двох грачів було висаджено в повітря,
й під час своєї подорожі вони закладались про те, кого
з них підкине вище і хто з них перший поставить ноги
на земну травцю знов.

міського робітництва, маляром його побуту, і цим він найбільш цінний для нас, заокеанських чита-
чів-спостерігачів. Міські мотиви переважають в творчості Сендбурга. Вітрина ломбарду, авто-мрія
шофера Денні, редакція буржуазної газети з її „шишками“, небодряпи, прокатчики й гамарники —
„брати шляху“, негри, що грають на „банджо“ в „джаз-банді“, — ось постійні теми його віршів. І над
всім цим — гімн, прийдешньому завтра і могутнім людям в шкіряних гетрах і куртках, що творять
це завтра.

Я говорю про нові міста й новий нарід.

Я кажу вам, минуле — грудка попелу.

Я кажу вам, вчора — вітер, що зникає,

сонце, що спадає на захід.

Я кажу вам, нема нічого в світі,

крім океану завтра,

неба завтра.

Завтра — день.

(„Прерії“).

ЧУМА НА НОГИ Й МОРДИ

Коли таємнича пошесть на ноги й морди винищила худобу Ілінойсу, місіс Гектор Сміт гірко нарікала на уряд, що вбив її сорок ніжнооких джерзінських коров; через газети вона оплакувала свою втрату перед мільйонами читачів Великого Північного Заходу.

СЬОМАКИ

Леді, що мала сім законних чоловіків, писала сім літ для визначної газети, розповідаючи, як знайти кохання й обєрігати його: сім тисяч голодних дівчат в долині Місісіпі читало ці інструкції сім літ і не знайшли ні незаконного кохання ані законних чоловіків.

ДОРОБНИК

Я, що бачив, як десять міцних юнаків сконало безвісно, я, що бачив, як десять старих матерів віддало своїх синів народові безвісно, я, що бачив, як десять тисяч відчуло сонцесайні, срібні досягнення незбагненої людської слави—чому я чхаю сардонично на бронзовий водограй, наречений іменем того, хто заміщав когось у війні і купив десять маєтків?

VI. З БІЛИХ УСТ

З білих уст питання:—Чи повинні сім мільйонів мерців. жадати за свою кров трохи землиці для живих жінок та дітей, трохи землиці для живих братів та сестер?

З білих уст:—Чи повинні вони мати лиш повітря, що мете довкола землі, для дихання їх ніздрів, не маючи на бруді земнім підпори для їх боями задрипаних, боями роздертих чобіт?

З білих уст:—Чи червоність на прапорі це—кров вільної людини на клаптю власної землі, чи це червінь вівці з перерізанною глоткою на баранину?

З білих уст болоче мурмотіння:—Хто має посідати землю? Чи той, хто стояв по лодижки в крові своїх товаришів в червоних шанцях, виритих в землі?

Можна було-б порівняти Сендбурга з Уот'ом Уйтменом, але різниця між ними надто велика. В той час, як у Уйтмена переважають вселенські мотиви, оспівування „великої американської демократії“, Сендбург знає дійсну ціну тій капіталістичній „демократії“ класичної країни визиску і є вірним сином пролетаріату.

Я мав свою нагоду жити з людьми, що посідають надто багато, й з людьми, що мають надто мало, і я вибрав одних з цих двох...

(„Заповіт“).

Тому-то він глузує з „лицарів“, „злотних людей старовини“, тому-то він „чхає сардонично на бронзовий водограй, що збудовано в честь „героїв“ імперіалістичної війни.

Що-до форми Сендбурга, то вона, мимо химерності, а часом і просто відсутності ритму, все-ж буде не надто чужою нашому читачеві (рим чи асонансів у Сендбурга зовсім нема). Перекладачеві-ж вона завдала чимало клопоту, особливо слово творчість і, часом, „босяцькі“, вуличні вирази, що иноді зовсім не надаються для перекладу.

Звичайно, повної уяви про творчість Сендбурга цей переклад 13 його віршів ще не може дати читачам. Але може ми ще матимемо нагоду повернутись з часом до творів цього талановитого співця братів шлаку в шкіряних куртках.

І. Ю. Кулик.

VII. ДИМ

Я сижу на стільці й читаю газету.

Мільйони людей йшли на війну, акри їх поховано, гармати й кораблі зруйновано, міста спалено, села пущено з димом, і діти, там, де ріжуть коров, поміж грубих засмажених туш, зникають, мов кільця диму в північному вітрі.

Я сижу на стільці й читаю газету.

VIII. МОЛИТВА КРИЦІ

Поклади мене на ковадло, о боже.

Бий мене й викуй з мене лом.

Дай мені підкопати старі розхитані стіни.

Дай мені піднести й розвалити старі підпори.

Поклади мене на ковадло, о боже.

Бий мене й викуй з мене сталевого цвяха.

Загони мене в балки, що тримають небодряп.

Візьми заклепки червоного гарту й закріпи мене в центральних балках.

Дай мені бути великим цвяхом, що тримає небодряп крізь сині ночі в білих зорях.

IX. БІЛЯ КЕОКУКА

Тридцять два греки спускають ноги в річку.

Хлюпають босими ногами в холодній течії прозорі води.

Літнім днем о десятій годині всі греки почали в шкіряних черевиках лопатами кидать пісок.

Тепер вони тримають свої пальці й щиколотки в потоці біжучої води.

Потім вони йдуть до тапчанія та їдять своє варево й узвар зі сливок,

Раз, другий наб'ють і викурять люльки, дивляться на зорі, оповідають соромицькі байки

Про чоловіків та жінок, що знали країни, що бачили залізницю, що вони будували—і тоді глибокий сон дітей.

X. ПСАЛОМ ДО ТИХ, ХТО ВИХОДИТЬ ПЕРЕД СВІТАНКОМ

Полісмен купує чоботи повільно й обережно; візник купує рукавиці повільно й обережно; вони дбають про свої ноги й руки; вони живуть з своїх ніг та рук.

Молочар ніколи не перечить; він працює сам і ніхто не говорить до нього; місто спить, коли він на роботі; він ставить пляжки на шістсот порогів і називає це робочим днем; він злазить на дві сотні деревляних драбин; два коні є його товариством; він ніколи не перечить.

Прокатчик і гамарник брати шлаку; вони випорожнюють шлак з чобіт після робочого дня; вони кажуть своїм жінкам залатати пропалені діри на колінах штанів; їх шиї та вуха замазано сажою; вони чистять свої шиї та вуха; вони брати шлаку.

XI. ПОРТРЕТ АВТОМОБІЛЯ

Це тонке авто... Довгоногий пес-авто... Сиводухий орел-авто. Його ноги в'їдаються в дорожній бруд... Його крила в'їдаються у верхівля.

Денні—шофер марить про нього, коли бачить у снах своїх жінку в червоній сукні й червоних панчохах.

Це Денніне життя й кружляє в його крові... Тонкий сиводухий авто.

XII. КОНІ Й ЛЮДЕ В ДОЩ

Нумо сядемо коло шипучого радіатору зимовим днем, сивий вітер калататиме замерзлими краплинами дощу у вікно,

І нумо побалакаємо про візників-молочарів та про хлопців, що розносять покупки з бакалейної лавки.

Нумо тримати наші ноги у войлочних пантофлях й мішати гарячий пунш—і нумо балакати про почтарів та хлопців розсильних, що сплять на мерзлих хідниках.

Нумо писати про старі золоті дні й шукачів святої чаші й про людей, званих «лицарями», що їздили верхи в дощ, в холодний мерзлий дощ, ради дам, що вони кохали.

Труситься горбач на возі вугілля, що їде мимо, сосульки сиплять на його капелюх мерзлу крупу, смуги криги огортають кусні вугілля, заїзд—сіра пляма в косму дощу.

Нумо мацати паровий радіатор нашими войлочними пантофлями й писати поеми про героя Ланселота й героя Роланда й про всіх старовинних злотних людей, що їздили верхи в дощ.

XIII. ШКІРЯНІ ГЕТРИ

Вони взяли земську кулю й зробили з неї дрібницю.

Вони були прив'язані до землі й коней; вони були прив'язані до малих морів.

Вони змінили й створили й скріпили;
вони зламали старі інструменти й зробили
нові; вони стрибають в білі
серпанки країни хмар; вони б'ють
в потоплені дзвони карфагенян
і фінікіян;
вони керують
найміцнішим морем,
як чимсь, що підлягає керовництву.

Земля кликала й глузувала;
її підперезано дротами й переплетено
крицею; з Пітсбургу до Владівостоку
залізний шлях рухливої хати; від
Єрусалима до Токіо вирахована мить;
і вони розмовляють вночі й в хуртовину й
шторм, у вітер і війну.

Вони вичислили милі до сонця
й Канопусу; вони зважили маленьку
синю зорю, що встає на південносхідному
краю неба на передбачене доручення.

Ми знову повинні збадати море.

Ми знову повинні збадати зорі.

Немає препон на шляху.

Немає кінця планам і напрямкам,
полюванню й жадобі.

Мотори тарабанять, шкіряні гетри

й шкіряні куртки чекають:

По-під море

і ген до зір

ми йдемо.

Переклав з англійської І. Кулик.

Канада, 1924.